

אלף בית רש"י

לקט לפרשת תולדות ע"פ
רש"י על הש"ס

אהרן פרענקיל-תאומים סופר סת"ם 1-438-8781292

לכבוד שבת קודש פרשת תולדות ב' כסליו תש"פ

יא"צ של זקני ר' אברהם שמחה ב"ר אהרן ז"ל תנצב"ה אמן

במסכת נידה דף ל:

פרשת תולדות

וַיִּתְרָצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֵּן
לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדָרֵשׁ אֶת יְהוָה:
וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי (גִּיִּים) גִּוִּים
בְּבֶטֶןךָ וּשְׁנֵי לְאָמִים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדּוּ
וְלֹאִם מִלְּאִם יִאָמֶז וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
(פרק כ"ה פסוקים כ"ב כ"ג)

ויתרצו. על כרחך המקרא הזה אומר דורשני, שסתם מה היא רצתה זו, וכתב אם כן למה זה אנכי. רבותינו דרשוהו לשון רצתה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכם ללאת, עוברת על פתחי עכו"ם, עשו מפרכם ללאת. דבר אחר, מתרועעים זה עם זה, ומריצים בנחלת שני עולמות: ותאמר אם כן. גדול לער העבור: למה זה אנכי. מתאוה ומתפללת על הריון: ותלך לדרוש. לבית מדרשו של שם: לדרוש את ה'. שיגיד לה מה תהא בסופה:

ויאמר ה' לה. על ידי שלית, לשם נאמר ברוח הקדש, והוא אמר לה: שני גוים בבטןך. גיים כתיב כמו (המו) גאים, אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא כנון ולא חזרת, לא דימות החמה ולא דימות הגשמים: ושני לאמים. אין לאוס אלא מלכות: ממעיד יפרדו. מן המעים הם נפרדים, זה לרשעו וזה לחומו: מלאם יאמץ. לא יסו בגדולה, כשהם קם זה נופל, וכן הוא אומר אמללה החרבה (יחזקאל כו, ב.), לא נתמללה עוד אלא מחרבנה של ירושלים: (רש"י)

דרש רבי שמלאי למה הולד דומה במעי אמו לפנקס שמקופל ומונח ידיו על שתי צדעיו שתי אציליו על ב' ארכובותיו וב' עקביו על ב' עגבותיו וראשו מונח לו בין ברכיו ופיו סתום וטבורו פתוח ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת ונר דלוק לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר {איוב כט-ג} בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך חשך ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיה ואין לך ימים שאדם שרוי בטובה יותר מאותן הימים שנאמר {איוב כט-ב} מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ואין בהם שנים הוי אומר אלו ירחי לידה ומלמדין אותו כל התורה כולה שנאמר {משלי ד-ד} ויורני ויאמר לי יתמד דברי לבך שמור מצותי וחיה ואומר {איוב כט-ד} בסוד אלוה עלי אהלי מאי ואומר וכי תימא נביא הוא דקאמר ת"ש בסוד אלוה עלי אהלי וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרן על פיו ומשכחו כל התורה כולה שנאמר {בראשית ד-ז} לפתח חטאת רובץ וכי

רש"י ד"ה פנקס. לוחין שכותבין בהן הגלחים:

במסכת שבת כמה פעמים (קד: רש"י ד"ה על שני לוחי פנקס. פנקס של חנוונים כעין אותן של סוחרים שיש להם לוחים הרבה חקוקין וטוחין בשעוה:) וכן בגמרא (שבועות מ"ז ועוד) נאמר חנווני על פינקסו, ובמהר"ל בדרשות לשבת שובה איתא דוגמת פינקס הוא פינקסו של החנווני הרושם את החובות והזכויות כך גם בפנקס שהוא האדם עצמו נרשמים כל חייו חובותיו וזכויותיו, ומדוע רש"י הביא דווקא כאן את "הגלחים" שהם כמרים של ע"ז, ויותר היה נראה לפרש כך בשבת שהרי רש"י מביא שם בסמוך (דף קי"א) מפתח חלוקה. כמו שיש לגלחים כעין לשונות לכאן ולכאן וקושרים של ימין בכתף שמאל ושל שמאל בכתף ימין דכיון דכל יומא שרו ליה לא דמי מידי לקשר של קיימא ומותר לכתחילה: וכן איתא בר"ן שם בשבת על הכתוב אפנקסיא דזעירא – לוחות קשורות זו בזו כאותן של גלחין.

ואיתא במחזור ויטרי אבות פרג ג' פינקסו שנכתב מה שעשה זהו זהו תבואנו והפינקס פתוחה שאומר הכתוב גלמי ראו עיניך הפינקס פתוחה ומזומנת לכתוב כל מעשיו של אדם פנקס היא טבלאות של גלחים ומדרש איכה רבתי מוכיח

דאמר ההוא חזית בפילמאי חד פנקס דאית ביה ד' לוחין, ובמסכת כלים שנינו פינקס שיש בה בית קבול שעוה והכי הוי אורחא דמילתא ובתלמוד שני לווחי פינקס ע"כ,

ואפשר שרמז בזאת (כהכנה לפרשת תולדות) על ויתרוצצו הבנים בקרבה שיש ששאלו איך עשו פירכס לצאת ליד בתי ע"ז כשנמצא ליד מלאך שמלמד תורה ורואה את גילוי אור התורה, ויש ששאלו על יעקב למה רצה לצאת לבית מדרש כשלומד מפי מלאך ועל יעקב תירצו שכשיש לידך כזה "עשו" אפילו ממלאך קשה ללמוד, אבל על הקושיה הראשונה והעיקרית על זה כיוון רש"י שזאת כוחה של הבחירה שאפילו שנמצאים בכאלו גילויים וניסים ואורות גדולים עדיין אפשר לבחור בגלחים, (ועיין באור החיים דברים א' ובדבר הזה אינכם מאמינים) ובכך גם נראה שהבחירה היא משעת יצירה, (ובכך יובן שגם במחזור ויטרי תלמידו של רש"י שדיבר על הפינקס הפתוח במסכת אבות כתב טבלאות של גלחים והוא כפי הנרמז כאן שכל חיי האדם הוא בבחירה והביא מן התלמוד שני לוחי פינקס דמסכת שבת)

וכן איתא בסנהדרין צ"א ע"ב וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או

(עבודה זרה יא) רש"י ד"ה
אנטונינוס ורבי. זה בא מעשו וזה בא
מיעקב:

ואפשר ששני הפירושים ברש"י
ויתרוצצו - ע"כ המקרא הזה אומר
דורשני שסתם מה היא רציצה זו
וכתב אם כן למה זה אנכי רבותינו
דרשוהו ל' ריצה כשהיתה עוברת על
פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ
ומפרכס לצאת עוברת על פתחי ע"א
עשו מפרכס לצאת - ד"א מתרוצצים
זה עם זה ומריבים בנחלת שני
עולמות, (לא רק על עולם הבא)
הראשון לפי רבי דמשעת יצירה
בטרם אצרך בבטן ידעתיך, כבר היה
ההבדל ביניהם, ולפי אנטונינוס
לפתח חטאת רובץ ורק משעת
יציאה א"כ הויתרוצצו היה על
נחלת שני עולמות, ואכן לשניהם
היה גם את העולם הזה בשופי שלא
פסק צנון וחזרת.

ובדרך צחות אפשר שהוא מקור
שיגרא דלישנא אמאל המלאך
אמאל הגלח פעם מלאך פעם גלח.

**עֲקֹב אֲשֶׁר-שָׁמַע אֲבֹתָם בְּקִלְי וַיִּשְׁמֹר
מִשְׁמֵרָתִי מִצֻּרֵי חֻקֹּתַי וְתוֹרָתִי : (פרק
כ"ו פסוק ה')**

ותורת. להציא תורה שזעל פה הלכה למשה
מסיני: (רש"י)

משעת יצירה א"ל משעת יצירה א"ל
אפשר חתיכה של בשר עומדת
שלשה ימים בלא מלח ואינה
מסרחת אלא משעת פקידה אמר
רבי דבר זה למדני אנטונינוס
ומקרא מסייעו שנאמר {איוב י"ב}
ופקודתך שמרה רוחי ואמר ליה
אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר
שולט באדם משעת יצירה או משעת
יציאה א"ל משעת יצירה א"ל א"כ
בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת
יציאה אמר רבי דבר זה למדני
אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר
{בראשית ד-ז} לפתח חטאת רובץ,

אבל רבי עצמו דעתו שיש לעובר
בחירה כדאיתא (ביומא פ"ב ע"ב)
ההיא עברה דארחא אתו לקמיה
דרבי אמר להו זילו לחושו לה דיומא
דכיפורי הוא לחושו לה ואילחישא
קרי עליה {ירמיה א-ה} בטרם
אצרך בבטן ידעתיך וגו' נפק מינה
רבי יוחנן, וברש"י ההיא עברה
דארחא. שהריחה ויום הכפורים
היה: לחושו לה. באזנה שיוה"כ הוא
היום אולי תוכל להתאפק:
ואלחישא. קיבלה את הלחישה
שפסק העובר מתאותו:

אלה השני גוים גאים שרש"י
(תולדות כ"ה כ"ג) "שני גוים
בבטנך" - גיים כתיב כמו גאים אלו
אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל
שולחנם לא צנון ולא חזרת לא
בימות החמה ולא בימות הגשמים,

אז בוודאי שכוללת בתורה שבעל פה גם את ההלכות למשה מסיני שהם בחיוב יותר מדברי סופרים כעירוב תבשילין.

והנה אם נדייק בדברי רש"י שבגמרא נמצא דברים האומרים דרשוני:

א. מדוע היה צריך לפרש

"שאינו הלכה למשה מסיני" היה יכול לומר שהוא תקנת סופרים וממילא מובן שזה לא הלכה למ"מ.

ב. מדוע כתב תקנת סופרים ולא כתב דברי סופרים.

ג. אחר שכתב שזה "תקנת" סופרים מדוע הוסיף שעתידין לתקן, הרי פשוט הוא. ומדוע הגמרא נוקטת דווקא עירוב תבשילין,

ונראה שרש"י רצה להסביר את הרבותא שאברהם אבינו עליו השלום קיים "אפילו" עירוב תבשילין שאינו שייך כלל לסיני והוא דברים ש"עתידין לתקן", כי הרי כלפי המעלה המיוחדת באבות הקדושים שקיימו את כל התורה כולה לפני שניתנה בסיני, מה איכפת לן איך הדברים יהיו ניתנים בסיני, אם כדברים הכתובים ואם כהלכות הנאמרות על פה, ואם כן כלפי אברהם אבינו ע"ה אין נפקותא כי הרי שניהם עדיין לא ניתנו, אלא מה החידוש המיוחד שקיים אפילו

בגמרא (יומא דף כח:), איתא, אמר רב ואיתימא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין שנאמר תורת אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה.

וברש"י: אפילו עירובי תבשילין. שאינו הלכה למשה מסיני אלא תקנת סופרים שעתידין לתקן:

והרא"ם הקשה דלכאורה מרש"י כאן נשמע שתורה שבע"פ הוא דבר לחוד ואינו כולל הלכה למשה בסיני, והמהרש"א מסביר באופן אחר, שתורה שבע"פ הוא שם כולל לדברי סופרים וגם הלכה למשה מסיני, ורש"י חד מינייהו נקט,

והנה הם פירשו את רש"י בפרשה שתורתי אלו שתי תורות אחת תורה שבע"פ והשני הלכה למשה בסיני, ואפשר לפרש דברי רש"י באופן אחר שלא יקשה כלל, שרש"י שמפרש בתורה הכתובה עצמה שבה כתוב פסוק זה, מכוון לפרש רק את לשון הריבוי תורתי, שבא להביא להוסיף על התורה עצמה, עוד תורה - תורה שבע"פ, וכן נכלל בלשון הריבוי הלכה למשה מסיני, ואין פירוש זה סותר לגמרא שפירשה לא רק את ענין הריבוי, אלא כל התיבה תורתי = שמשמעות שתי תורות, תורה שבכתב, תורה שבעל פה, ומאחר שהגמרא מוסיפה על כך שאברהם אבינו קיים אפילו עירוב תבשילין

סתמום פלשתים. מפני שאמרו תקלה הם לנו
מפני הגגסות הזאות עלינו טמונין פלשתאי
לשון סתימה וכלשון התלמוד מטמטס את הלז:
וישז ויחפר. את זארות אשר חפרו זימי אברהם
אזיו ופלשתים סתמום קודם שנסע יצחק מגרר
חזר וחפרו: (רש"י)

במסכת בבא קמא דף נ ע"א ברש"י
ד"ה דטאים. יסתום וימלא עפר:
ובדף נא ע"ב רש"י ד"ה טס. סתם
בלשון ארמי [סתמום] טמונין
פלשתאי (בראשית כו):

לכאורה מדוע רש"י אוסיף את
ההסבר והתרגום רק בדף נא ע"ב
ונראה לומר בגלל הדמיון למילה
"אטם" שקיימת בלה"ק אוטם אזנו
משמע רע וכן במסכת נידה דף כג
ע"ב ושטו אטום. סתום:

בדף נ ע"א כתוב "טאים" וזה
בארמית, כי בלה"ק היה צ"ל
דאטם, אבל בדף נא ע"ב שכתוב
"טס" ובארמית לכאורה היה צ"ל
טאם או טמם כמו טממה שבמסכת
שבת דף עג: ולכן מסביר רש"י
שבארמית אפשר לומר - טס כמו
טמונין ולא טאמונין, ואפשר
להוסיף שבדף נא: זה יותר דומה גם
לסתמום פלשים שאדם אחר סותם
את הבור משא"כ בדף נ. דאיירי
בבעל הבור,

ובאמת אפשר לראות שבשני דיבורי
רש"י אלו כיוון לאותו פסוק שנאמר
בו סתמום פלשתים וימלאום עפר,

עירוב תבשילין שהוא תקנת סופרים
שעתידין לתקן מפני קילקול
ומכשול שתיקנו וא"כ כלפי אברהם
אבינו זה חידוש יותר גדול שמקיים
דבר שתלוי בקילקול של הרואים
שאינו שייך בכך כלל, ומה גם
שהטעם לסיבת העירוב אינו שייך
בביתו של מכניס אורחים כאברהם
אבינו שהכינו ממילא כל יום הרבה
אוכל שמא יבואו אורחים והיה
בוודאי מותר לו לבשל ביום טוב
לצורך השבת כי אולי יצטרך זאת
לאורחים שיבואו היום, ובכל זאת
קיים תקנת עירוב.

ואף לדברי הגאון מוילנא שגורס
עירוב תחומין אפשר לומר שגם כן
דבר שממילא היה מקיים אברהם
אבינו שביתו בפרשת דרכים ופתוח
לארבע רוחות (עירובי תחומין)
וכלם יכולים להיכנס לביתו בלא
רשות ולאכול (עירובי חצירות).

וְכָל-הַבָּאֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אֲבִיו
בְּיָמֵי אֲבֹתָם אֲבִיו סִתְּמוֹם פְּלִשְׁתִּים
וַיִּמְלְאוּם עֹפֹר : וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר |
אֶת-בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיָמֵי
אֲבֹתָם אֲבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אֲחֵרֵי
מוֹת אֲבֹתָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כְּשֵׁמֶת
אֲשֶׁר-קָרָא לָהֶן אֲבִיו: (פרק כ"ו פסוקים
ט"ו י"ח)

צואריהם, והתפלל אברהם הושיעה ד' כי באו מים עד נפש וגער הקב"ה בשטן והלך לו, ונצול. וכן אמרה איהי, שנצלה גם היא כמו שנצולו אברהם ויצחק כשהלכו לעקדה ובאו מים עד נפש, דבזכות מסירות נפשו של אברהם להכנס למים, עמדה זכותו וכוחו להצילה מטביעת המים. עוד כתב הערוך לנר דכשהקריב אברהם איל תחת בנו, התפלל "בהר ד' יראה" שכשיעלו ישראל לרגל הקב"ה יראה אותם, ור' נחוניא חפר שיחין כדי שיהיו ישראל יכולים לעלות לרגל ועמד לה זכות זה שנצולה,

וע"פ הסמוכין דדרשין ברש"י עולה ובא פסוק זה - וכל הבארת אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר, שהרי הן אברהם והן יצחק היו הראשונים שנאמר עליהם בתורה שעסקו בחפירת בורות מים, ומשום ענין זה שאביה נחוניא גם כן עסק בחפירת בורות מים ניצלה ע"י אזכרת זכות עושי הבורות ובעליהן הראשונים אברהם ויצחק, ובפסוק זה ירמוז גם שהבן המשיך בדרך אביו לעשות בורות למים לגמילות חסד עם הבריות משא"כ בנו של נחוניא שמת מפני שלא הלך בדרכי אביו בענין זה, וכן כתב בפירוש משנת אליהו על הירושלמי (שקלים פרק ה הלכה א) שמת משום שהיה

דעל כן כתב רש"י יסתום וימלא עפר שהיה יכול לומר אבנים או כל מילי דממלא ליה,

ובפליגת הדיבורים שנקט רש"י אפשר למצוא כוונה נוספת העולה מבינותיים שבזה גם כן נראה עומק התורה המתנוצץ בכל דיבור ודיבור שברש"י (כמו במקומות נוספים שכשרש"י מביא פסוק מהתורה שאינו מוכרח כ"כ לפשט זה לפעמים בגלל סיבה נוספת מעניין אחר הדומה לזה בגמרא) דכאן הוזכר בתווך בדף נ' המעשה מבתו של נחוניא חופר שיחין שראתה זכר של רחלים וזקן מנהיגו, וברש"י זכר של רחלים. אילו של יצחק: וזקן מנהיגו. אברהם:

וצריך להבין מדוע דווקא שני אבות אל אברהם ויצחק ע"ה נתגלגל הזכות על ידם, והנה במהרש"א (חידושי אגדות יבמות קכא:) איתא "דהיינו משום דזכות עקידת יצחק עמדה לה, כדכתיב (בראשית כב, יד) בהר ה' יראה", דהיינו שזכות העקידה יראה לסלוח לישראל להצילם מהפורענות כדפירש רש"י שם,

והערוך לנר (שם) ביאר, על פי המעשה דאיתא במדרש (בילקוט שמעוני וירא) דבשעה שהלכו אברהם ויצחק לעקידה, הלך השטן ונעשה לפניו כנהר גדול, וירדו למים, ועמדו להם המים עד

יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתוב בבית השלישי (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה למעלה, ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד, עכ"ל,

וע"פ דברים אלו נמצא קשר נוסף בחפירת הבורות ע"י נחוניא לעולי הרגל לבית המקדש, עם הבארות של אברהם ויצחק.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-רַבֵּקָה אִמּוֹ הֲנָן עֲשׂוֹ
אֲחִי אִישׁ שָׁעָר וְאָנֹכִי אִישׁ חֶלֶק: (פרק כ"ז פסוק י"א)

איש שער. בעל שער: (רש"י)

בין איש שעיר לאיש חלק – וחיבורו לאמירתו של בן עזאי (בכורות דף נ"ח ע"א) כל חכמי דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה.

וברש"י שם חוץ מן הקרח הזה. היינו ר"ע והא דגרסינן בכוליה הש"ס רבי יהושע בן קרחה היינו בן של ר"ע כדגרסינן התם (שבועות דף ו.) אמר לו ר' יהושע בנו של ר"ע לר"ע אלמא דבן עזאי היה חכם גדול והיה יודע להבחין איזה טעם יפה וה"נ הוי מצי למיקם אטעמייהו הי מיסתבר שפיר:

ובתוספות שם איתא חוץ מן הקרח הזה. פ"ה היינו ר"ע ור' יהושע בן

בו איזה נדנוד חטא, כלומר שלא חינכו דיו שיהא מתעסק במצוה כמותו. אבל בתו של נחוניא בודאי שלא תכשל ולא תמות בדבר שמתעסק בו, שכן בענינה לא היה בדל חובה לדקדק בו, כי אין דרכה של אשה להתעסק בחפירת בורות,

וקורטוב של לבונה ניצוק כאן את דברי הרמב"ן על הפסוק (בראשית פרק כו פסוק כ) ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויארץ בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה."

ומסביר הרמב"ן וז"ל - אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז יג) מקור מים חיים את ה'. וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו)

ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא

קרח היה כדאמרי' בבכורות (דף נח.) חוץ מן הקרח הזה: מפני מה כו'. כדמפרש בעי ואזיל יאמרו מקרום כו': ואם לאו מה יאמרו. מחזר היה שמפרש מה הוא שואל: יאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא. אחר שאין לנו חלוק במראות לובן למעלה מקרום ביצה אלא ד' מראות הללו יאמרו כל מראה לובן שהוא מקרום ולמעלה טמא דקיימא לן (פסחים דף ג:) לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה ולמה הזכירו שמותן: אמר לו לומר לך שמצטרפין זה עם זה. לכך שנאום וסידרום לומר לך שכסדר הזה משנתן וכך דרך צירופם ועדיין אין אנו יודעין באיזה סדר הוא שונה אותן ומתשובות בנו אנו באין ללמוד: אמר לו ויאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא ומצטרפין זה עם זה. ומתשובתו אנו למידין סדר משנת אביו:

התמיהה העולה מדברי רש"י לצורך מה ראה רש"י שבדרך כלל מטרתו לבאר הפשט, מדוע מביא כאן שהוא רבי יהושע בן קרחה וכן לומר שר' עקיבא קרח כדאמרי' בבכורות, ומילא שם שרוצא לבאר מאמר בן עזאי ולומר מי הוא הקרח אבל כאן מה ראה להזכיר זאת, עוד יקשה מדוע בבכורות מביא רש"י את הנאמר במסכת שבועות יהושע בנו של ר"ע ולא הביא מקום מוקדם יותר בש"ס וגם לכאורה יותר מקיף

קרחה הוא ר' יהושע בנו של ר"ע וקשה מי סני ליה להזכיר ר"ע בשמו שמזכירו בלשון גנאי כדכתיב (מ"ב ב) עלה קרח ובפי' שואל (שבת ד' קנב.) אמר מהכא לקרחינאה כמה ולגנאי נתכוין וכו', ובסוף דבריהם מסיקין שאינו רבי עקיבא ור"ת פירש שם אדם. וכעין זה איתא כמה פעמים בתוס' בשבת דף קנ ובעוד מקומות,

והנה בקידושין דף כ' ע"א על אמירתו של אביי הריני כבן עזאי בשוקי טבריא מסמיך רש"י את אמירתו של בן עזאי וז"ל אמר אביי הריני כבן עזאי. כי הוה בדיחא דעתיה הוי רגיל למימר הכי הריני פתוח ומוכן להשיב לשואלי דבר תורה כבן עזאי שהיה דר בטבריא שהיה חריף ודרשן ואמר (בכורות כח.) כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה:

במסכת שבועות דף ו ע"א איתא דתניא אמר רבי יוסי שאל יהושע בנו של רבי עקיבא מרבי עקיבא מפני מה אמרו מראות נגעים שנים שהן ארבעה אמר לו ואם לאו מה יאמרו יאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא אמר לו לומר שמצטרפים זה עם זה אמר לו ויאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא ומצטרפין זה עם זה אמר לו וכו'

וברש"י יהושע בנו של ר' עקיבא. הוא יהושע בן קרחה שר' עקיבא

יהושע בן קרח ובלשון קרח בו בחר
בן עזאי לכנות את ר"ע,

ולפני שנגיע ונסביר מדוע בן עזאי
מכנה את ר"ע קרח נבין שרבי יהושע
נקרא בן קרח ולא בן ר"ע מפני
שרבי יהושע עצמו ג"כ היה קרח
וכפי שתוס' עצמו הראה למ"מ זה
בשבת דף קנ"ב ע"א א"ל ההוא
גוזאה לר' יהושע בן קרח מהכא
לקרחינא כמה הוי א"ל כמהכא
לגוזניא א"ל צדוקי ברחא קרחא
וכו' וברש"י שם מהכא לקרחינא
כמה הוי. כמה מהלך יש מכאן עד
הקרח ולהקניטו על קרחתו נתכוון:
כמהכא לגוזניא. כמו שמכאן עד
הסריס: אמר ליה צדוקי ברחא
קרחא בארבעה. שהקרח לקוח
בארבע. ברחא קרחא הוא עז על שם
שאינו מלובש בצמר כרחל קרוי
קרחא: ע"כ ומכאן ששבח היה לרבי
יהושע לומר שהוא בן קרח שהוא
ואביו דומין בכך שהם קרחים, ועל
כן צריכים אנו להבין איזה שבח יש
בעניין הקרח,

ונראה לומר שיסוד הדברים הם על
פי הנאמר ביעקב אבינו עליו השלום
שהוא היה איש חלק ההיפך מאיש
שעיר והיה בלי שיער על ידיו
ובחלקת צוואריו, ובכך גם יובן למה
היה צריך לומר יעקב על עצמו ואנכי
איש חלק, ולא הספיק מה שאמר
שעשיו איש שעיר, אלא שאיש חלק
זה מהות שונה, (ואולי יעקב כיוון

על קשר בין ר"ע לבנו רבי יהושע,
וכך איתא בפסחים דף קי"ב ע"א
שבעה דברים צוה ר"ע את רבי
יהושע בנו בני אל תשב בגובהה של
עיר ותשנה ואל תדור בעיר שראשיה
תלמידי חכמים ואל תכנס לביתך
פתאום כ"ש לבית חבירך ואל תמנע
מנעלים מרגליך השכם ואכול בקיץ
מפני החמה ובחורף מפני הצינה
ועשה שבתך חול ואל תצטרך
לבריות והוי משתדל עם אדם
שהשעה משחקת לו,

דבר נוסף נראה שרש"י מטעים את
המו"מ בין ר"ע לר"י בנו וז"ל מחזר
אחריו שיפרש מה הוא שואל, רש"י
ג"כ מוסיף הסבר מדוע שיקצר
בדבריו דקיימא לן לעולם ישנה
אדם לתלמידו בדרך קצרה ולמה
הזכיר שמותן: והנה תוס' לא הזכיר
כלל העניין שלעולם ישנה וכו' אלא
כך איתא בתוס' בקצרה מפני מה
אמרו. פירוש למה הזכירו כלל
שמותיהן:

ונראה לומר שרש"י רצה להסביר
מדוע הגמרא מביאה את כלל מהלך
הדברים בין רבי עקיבא לבנו יהושע
שבתחילה שאלהו בקצירת אומר
ור"ע מורהו דכך אין שואלים כי
צריכים להסביר את מה שרוצים
לשאול באופן ברור ביותר
ובאריכות, וזהו בשונה מלימוד
ששונה לתלמיד ששם כן צריכים
לקצר, ולכך מביא רש"י שהוא רבי

באמירתו ואנכי איש חלק שגם ב"קולו" היה שונה מקולו של עשו קול מעודן יותר), וידוע מהמהרח"ו בשם האריז"ל דעקיבא הוא עיבור נשמה של יעקב אבינו ע"ה ונרמז באותיות שמו, על פי מה שגילה רבינו האריז"ל ב"לקוטי תורה" (פרשת ויחי) כי יעקב אבינו נתגלגל ברבי עקיבא, ונרמז דבר זה בפסוק (בראשית מט-כד) "מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל" - אבי"ר יעק"ב הוא אותיות רב"י עקיב"א.

וכן איתא ב"ליקוטי הש"ס" לרבינו האריז"ל על מה שאמרו בגמרא על בתו של רבי עקיבא שהלכה בדרכי רחל אמה (כתובות סג). "והיינו דאמרי אינשי רחילא בתר רחילא אזלי" - דע כי **רבי עקיבא** הוא דוגמת **יעקב אבינו** ע"ה, ולכן עקיבא אותיות יעקב א', וכשם שיעקב רועה צאן חמיו כן רבי עקיבא גם כן, והנה כשם שליעקב היו ב' נשים כן רבי עקיבא נשא בת כלבא שבוע ואשת טורנוסרופוס הרשע לב' נשים, והנה בת כלבא שבוע היתה כנגד רחל, ואשת טורנוסרופוס היתה כנגד לאה, ולכן אמר על ברתיה דרבי עקיבא רחילא בתר רחילא אזלי, כי אמה בסוד רחל, וכן בתה גם כן בסוד רחל, עכ"ד

(ואפשר שרבי עקיבא שהיה בן גרים הבא מעשו איש שעיר, תיקונו דווקא בהיותו איש חלק וכן

הגימטריא עשיו בכ"מ רבי עקיבא, ובמגלה עמוקות איתא שהיה רבי עקיבא גילגול עשו ונרמז בר"ת ויצ"א יעקב וירא יעקב צורת א' יעק"ב - עקיבא כשראה את עשיו, ואפשר שלפני שחזר בתשובה היה גילגול עשיו בחלק הבכורה ואח"כ נתעבר בו נשמת יעקב (וכיוון בן עזאי בכינוי קרח ע"ש היותו איש חלק, ויש בזה קצת דמיון לאשה, והוא כנאמר על יעקב אבינו ע"ה, ואולי זה מה שאמר בן עזאי כל חכמי ישראל עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח שבכינוי זה מתבטא הקשר בין רבי עקיבא ליעקב אבינו, ואמר בן עזאי דברים אלו לאחר שנכנס לפרדס, (ואמר כל חכמי ישראל **עלי** כוונתו - עימי) כדאיתא בגמרא (חגיגה י"ד ע"ב) ארבעה נכנסו לפרדס בן זומא בן עזאי, אחר ורבי עקיבא וכולם חוץ מרבי עקיבא נפגעו, כי רבי עקיבא ידע להיכנס לפרדס מפני שהיה מן כוח נשמת יעקב אבינו שבו, שדמותו חקוקה בכסא הכבוד, וכבר הסתכל בשכינה כדאי' והנה ה' נצב עליו (עיי' במדרש) ודמותו חקוקה בכיסא הכבוד, ומפני זה ר"ע הוא זה שאומר כל השירים קודש ושיר השירים קודש קדשים, כי הוא הבין את מעשה המרכבה, ולכך רמז בן עזאי שכולם כולל הוא עצמו בענין זה הם כקליפת השום בקל נפגעו חוץ מרבי עקיבא, (ובעומק

הנסתרות בענין זה של בירור בין טוב לרע הוא ומהות הבחירה שהיא כקליפת שום כדאיתא במי השלוח פרשת קרח, וז"ל ובחירת האדם אינו רק כקליפת השום ואינו רק לפי דעתו, ויש שהסבירו גם כאן את דברי ר"ע מים וכו' שהזהירם שההבדל הוא דק מאוד, ואחר נפל במקום זה של הבחירה, ועל פי זה אפשר שזה הוא גם מה שרמז רבי מאיר בהמשך הגמרא שם שלמד מאחר תוכו אכל "וקליפתו" (זרק) ועוד נראה לומר שהעברת התורה מסוגל ביותר באיש הדומה לאישה (אפשר שיש בו ב' הבחינות של משפיע ומקבל) וכן בנו ר' יהושע בדומה, ומאחר שדמה לאביו היה אביו מלמדו ומעביר אליו את כל תורתו, וכן מצינו ביעקב אבינו שלימד את בנו יוסף את כל מה שידע מבית מדרשו של שם ועבר, ונדרש בן זקונים הוא לו זיו איקונין שהיה דומה לאביו, וכן איתא במדרש על יוסף הצדיק על הפסוק וירא כי אין איש שאין לו גבורת אנשים ואפשר שזה ג"כ בחינה שהיה דומה לאישה, וכמן כן לא מצינו שהתורה תאמר על איש יפה תאר ויפה מראה רק על יוסף, כי עניין יופי זה בדרך כלל מידת נשים,

וכן מצינו בגמרא בבא מציעא דף פ"ד ע"א האי מאן דבעי מחזי שופריה דרבי יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סלקי ונמלייה פרצידיא

דרומנא סומקא ונהדר ליה כלילא דוורדא סומקא לפומיה ונותביה בין שמשא לטולא ההוא זהרורי מעין שופריה דר' יוחנן איני והאמר מר שופריה דרב כהנא מעין שופריה דרבי אבהו שופריה דר' אבהו מעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון ואילו ר' יוחנן לא קא חשיב ליה שאני ר' יוחנן דהדרת פנים לא הויא ליה ר' יוחנן הוה אזיל ויטיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דלהו להו בני שפירי כוותי גמירי אורייתא כוותי אמרו ליה רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב {בראשית מט-כב} בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר ר' אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא {בראשית מח-טז} וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים אותם ואין העין שולטת בהן אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן יומא חד הוה קא סחי ר' יוחנן בירדנא חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה אמר ליה חילך לאורייתא אמר ליה שופרד לנשי א"ל אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי קביל עליה בעי למיהדר לאתווי מאניה ולא מצי הדר אקרייה ואתנייה ושויה גברא רבא ע"כ

מגמרא זו אנו למדים ששופריה הנאמר ביעקב אבינו ובכל הנזכרים הוא הדמיון גם לאישה, וכפי שעולה מהמעשה בריש לקיש שחשב שרבי יוחנן בנהר זאת אישה, ואפשר לומר שהוא הוא "שופריא דאדם הראשון" זה דווקא כפי שנברא בראשונה זכר ונקיבה שיש בו ב' הבחינות של זכר ונקיבה, ואז היא הצורה המושלמת וזו היא הבריאה שברא הקב"ה בלא חסרון והיה בוודאי יפה, ולאחר מכן שחילקם לב' גופים ומכאן שבתולדות שבטבעם נשתנים מהבריאה הראשונה כי יש וולד שדומה יותר לאב או לאם והלאה והלאה נבללים ומשתנים מהדמות ראשונה, והחידוש היה באותם שנכתב עליהם שופריא שהם כבריאה הראשונה.

אמנם אמר מר לא החשיב את רבי יוחנן בהדי שופריה דיעקב אבינו מפני שלא היה לרבי יוחנן זקן, ובוודאי ליעקב אבינו וליוסף היה זקן כמו שמסביר רש"י שהשבטים לא הכירו את יוסף מפני שיצא מהם ללא חתימת זקן ועכשיו היה לו זקן, ע"כ אפשר שהמראה בכללות שאין לו שיער על הגוף ונראה חלק, והוא הדמיון שדימה אותו אמגוזא את רבי יהושע לעז, וכפי שרש"י מסביר שאין לו שיער ככבש וזה על כל הגוף,

אחר כל זאת אפשר לומר שהן הן הדברים המכוונים של בן עזאי

שקרה לו קרת, כי כפי שרואים בגמרא שאביי אומר הריני כבן עזאי בשוקי טבריא שכל הרוצה לשאול משהוא יבוא אליו, וזה מה שהיה עושה בן עזאי שסיבב בשוקי טבריא והפיץ תורה וע"כ אמר שכל חכמי ישראל הם כקליפת שום שעוצרים את תורתם בקליפה אמנם היא קליפה דקה כקליפת שום, אבל על רבו וחבירו וחמיו רבי עקיבא לא יכול לומר כך כי רבי עקיבא היה המפיץ תורה הכי גדול כי גם לאחר שמתו עשרים וארבע אלף תלמידיו חזר להפיץ התורה מחדש ביתר שאת ויתר עוז, ואחד מהם הוא רשב"י, וכמו שגם מצינו במדרש שהקב"ה הראהו לרבי עקיבא שעוסק בכתרי אותיות ומשה רבינו שאל להקב"ה מדוע שלא תינתן תורה על ידי רבי עקיבא שראוי לכך יותר ממנו,

מכאן נבין גם מדוע רש"י לא מביא בבכורות אצל אמירתו של בן עזאי...חוץ מן הקרח הזה את המראה מקום שלרבי עקיבא היה בן יהושע ממסכת פסחים כי אין עוסק שם בהעברת התורה בדויקא, משא"כ בשבועות זה מהלך של העברת התורה, ומזה שהגמרא מקפידה להביא את כל המהלך איך שואלו ואיך מלמדו לשאול ואיך עונהו (והאריכות הזו אינה נצרכת לצורך הנדון שם) כי הם גופי תורה ודרך העברתה מדור לדור, וביחוד בין

**וּתְקַח לְבָקָה אֶת-בְּגָדֵי עֶשָׂו בְּנֵה הַגָּדֹל
הַמְמֹלָת אֲשֶׁר אִתָּה בְּבִית וּתְלַבֵּשׁ אֶת-
יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן: (פרק כ"ז פסוק ט"ו)**

החמודות. הנקיות, כתרנומו לכייתא. דבר אחר
שחמד אותן מן נמרוד: אשר אתה צבית. והלא
כמה נסים היו לו והוא מפקיד אלל אמו, אלל
סהיה צקי צמעסיהן וחוסלן:

לכבוד ראש חודש כסלו

חולין דף ס' ע"ב

בגמרא איתא רבי שמעון בן פזי רמי
כתיב {בראשית א-טז} ויעש אלהים
את שני המאורות הגדולים וכתיב
את המאור הגדול ואת המאור
הקטן אמרה ירח לפני הקב"ה
רבש"ע אפשר לשני מלכים
שישתמשו בכתר אחד אמר לה לך
ומעטי את עצמך אמרה לפניו
רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר
הגון אמצית את עצמי אמר לה לך
ומשול ביום ובלילה אמרה ליה מאי
רבותיה דשרגא בטיהרא מאי אהני
אמר לה זיל לימנו בך ישראל ימים
ושנים אמרה ליה יומא נמי אי
אפשר דלא מנו ביה תקופותא
דכתיב {בראשית א-יד} והיו
לאותות ולמועדים ולימים ושנים
זיל ליקרו צדיקי בשמך יעקב הקטן
שמואל הקטן דוד הקטן חזייה דלא
קא מיתבא דעתה אמר הקב"ה
הביאו כפרה עלי שמיטתי את
הירח והיינו דאמר ר"ש בן לקיש מה

הדומים ביניהם, כיעקב ויוסף, ורבי
עקיבא ויהושע בנו (גם השם
י"הושע" מקורו משבט אפרים בן
יוסף)

וראה זה פלא ברש"י על הפסוק הנה
נא זקנתי לא ידעתי יום מותי מביא
רש"י לא ידעתי יום מותי. אמר רבי
יהושע בן קרחה, אם מגיע אדם
לפרק אבותיו, ידאג חמש שנים
לפניהן, וחמש לאחר כן, ויצחק היה
בן קכ"ג אמר, שמא לפרק אמי אני
מגיע, והיא בת קכ"ז מתה, והריני בן
ה' שנים סמוך לפרקה, לפיכך לא
ידעתי יום מותי, שמא לפרק אמי
שמא לפרק אבא: ע"כ ורש"י בדרי"כ
לא מביא מאמרים הנוגעים לפשט
בשם אומרם אלא אם יש בנותן טעם
בשמו, והנה גם תוכן המאמר הוא
נקודת הדמיון בין אב לבנו, וכן
בסוף הפרשה מביא רש"י את חשבון
השנים שלמד יוסף בבית מדרשם
של שם ועבר ובזה ג"כ הוא דומה
לאביו יעקב שישב אהלים, וכל
המאורעות שאירעו להם דומים.

וכמו כן לגבי העברת התורה בין
הדומים לאישה במובן שהם איש
חלק ללא שיער ונקראו קרח לשבח
ויש בהם את עניין המשפיע
והמקבל, ואכן גם רבי יוחנן משמש
כאחד ממעבירי התורה בגמרת
ירושלמי שסידר.

עוד שאלו באחרונים מדוע דווקא שלושת אלו דווקא הביאה הגמרא שנקראו קטן והלא יש בתורה עוד שנקראו הקטן וחלקם רשעים.

ועוד צריך להבין מיהו שמואל הקטן האם הוא שמואל הנביא שלא נאמר עליו בפירוש קטן אלא ומעיל קטן עשתה לו אימו, ויש שאמרו מפני שהתחיל בנבוא בקטנותו שכבר הובא לעלי הכהן, והרבה כתבו שאין הכוונה לשמואל הנביא אלא לשמואל הקטן התנא במסכת אבות ועוד, אלא שהקשו על כך מדוע נכתב בין יעקב לדוד ויש אף שרצו להגיה בגמרא ולסד על פי זה יעקב דוד ושמואל.

והנה אם נתבונן בלשון הזהב של רש"י שלגבי דוד הקטן לא הביא את הפסוק אלא את מקומו, וזה עצמו אומר דרשוני.

ובאופן כללי צריך להבין איך הקב"ה מפייס את הירח בכך שיש שנקראים קטן אולי גם כלפיהם זה משמע גנאי.

והנראה לומר שיסוד הדברים הוא קריאת שם "קטן" שמשמעותו הפוכה שהוא גדול ממש, ותחילה הביא רש"י את הפסוק על עם ישראל הנאמר בעמוס וכפי שנאמר בגמרא במכות שבכך כיוון הנביא לשבח את עם ישראל ולהמליץ טוב עליהם, וביטל בכך גזירת משה,

נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו {במדבר כח-יא} לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמיעטתי את הירח

וברש"י ד"ה יעקב הקטן. מים יקום יעקב כי קטן הוא: דוד הקטן. מקרא הוא בשמואל:

פסוק מי יקום יעקב וכו' רש"י לא הביא מקורו רק מביא את לשון הפסוק המופיע פעמיים בסמיכות בנביא עמוס, פסקא זו מן הפסוק נאמרת גם בסליחות ליום חמישי, ובמסכת מכות כד ע"א, אמר ר' יוסי בר חנינא ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלו משה אמר {דברים לג-כח} וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס וביטלה [שנאמר] {עמוס ז-ה} חדל נא מי יקום יעקב וגו', ומסביר הריב"ן חדל נא אותה ברכה שאמר משה וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב כלומר אימתי ישכון ישראל בטח כשיהיו צדיקים כעין יעקב: מי יקום יעקב. מי יוכל להיות חסיד כיעקב כי קטן הוא קטנים הם הטובים שיהיו צדיקים כיעקב: והן בסליחות והן בגמרא הכוונה לעם ישראל שנקראים יעקב הקטן וצריך להבין מדוע רש"י הבין שהכוונה על עם ישראל בכללות ולא על יעקב אבינו שנאמר בתורה יעקב בנה הקטן.

(בלבד) היה קטן משמואל הרמתי (השם רמתי מורה על היותו רם להיפך מקטן, בשם הרמ"מ מלובאוויטש זצ"ל), והוא שמואל הנביא, וכאן ראינו דוגמא נוספת שנוקטים "קטן" ופירוש גדול מאוד.

ועוד מצאנו מגדולתו של שמואל הקטן (במסכת סוטה מח ע"ב) בגמרא - אלא אמר רב נחמן בר יצחק מאן נביאים הראשונים לאפוקי מחגי זכריה ומלאכי דאחרונים נינהו דת"ר משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואע"פ כן היו משתמשים בבת קול שפעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו נתנה עליהן בת קול מן השמים ואמרה יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו עיניהם בהלל הזקן וכשמת הספידוהו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא ושוב פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן יש בכם אדם א' שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו זכאין לכך נתנו עיניהם בשמואל הקטן וכשמת הספידוהו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאיין עתידין למיתי על עמא

והכוונה שאמר להקב"ה שבכזה עולם גדול שבעים אומות הרבה הרבה אנשים ואף אחד מהם לא מתחשב בבורא עולם, ויש קבוצה הכי קטנה "יעקב כי קטן הוא" והם מייחדים שמך זה מגדיל את המיוחדות שהם הכי קטנים, וסידרו בגמרא יעקב שהוא ראשון הן מפני שזה מן התורה שיעקב נקרא קטן ולא הוצרך רש"י לומר זאת כי זה ידוע, והן מפני שהוא על עם ישראל המתקשרים לקידוש לבנה כפי שיובא בסוף, וכך ממשיך בשמואל הקטן (שמואל התנא, ויתכן גם שעלה בלשונם קודם שמואל גם בעקבות שמואל האמורא הנקרא שמואל ירחינאה על שהיה בקי באורחות השמים וראה בהמשך) וכפי דאיתא (סנהדרין יא) אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. מעשה ברבן גמליאל שאמר: השכימו לי שבעה (חכמים) לעלייה! השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות - יירד! עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי. אמר לו: שב בני, שב, ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. וכן איתא בירושלמי שני סיבות למה נקרא קטן "לפי שהיה מקטין עצמו" ונוהג בענווה, ו"לפי שמעט

יוסף על ידי עשרת השבטים כהכנה לגאולה.

ואח"כ דוד הקטן וכמו שכתב רש"י מקרא הוא "בשמואל" אחר שהזכיר שמואל הבא מכח שמואל הנביא (בפרקים אלו בשמואל א כפי שמציין הרלב"ג רואים איך משמואל הנולד מחנה הבזויה וכו' מגיע לדרגת רואה ונביא ומקטנותו בעוד נער וכו', כמו כן רואים מה שאומר לשאול הלא אם קטן אתה בעיניך וכו', וכל התהליך עד שמגיעים לדוד, ואפשר שלכן רש"י מציין מקרא הוא בשמואל שהרי פשטות הפסוק היא המציאות המדברת על דוד הקטן מול אחיו הגדולים, אבל כשדבר זה נאמר ע"י שמואל הנביא יש בזה הבנה נוספת), וכן גם על פסוק זה "ודוד הוא הקטן" נאמר במסכת מגילה (דף י"א ע"א) ודוד הוא הקטן הוא בקטנותו מתחילתו עד סופו כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה, עוד נאמר על מלכות בית דוד ג"כ נמשלה ללבנה שעתידה להתחדש בביאת המשיח, וכן מזכירים בברכת הלבנה דוד מלך ישראל חי וקים, ואומרים ובקשו את אלקיהם ואת דוד מלכם וכו', וכן כותב רש"י בראש השנה דף כ"ה ע"א דוד מלך ישראל. נקרא ירח שנאמר בו (תהלים פט) כסאו כשמש

מכאן רואים שהיה כנביא ואף אמר נבואה לפני פטירתו וא"כ אם נאמר עליו שקטן הוא משמואל הרמתי שעליו נאמר ששקול כנגד משה ואהרן, יתכן ששמואל הקטן נמצא במעלה יותר מדוד המלך, ועל כן הסדר בגמרא יעקב שמואל דוד.

ויעויין בספר מגוון אבות על פרקי אבות בפ"ד מאמרו של שמואל הקטן, כתב שם בשם מדרש על ארבעה שנפטרו בגיל חמישים ושתיים שמואל הנביא, שמואל הקטן, וגם שמואל האמורא,

ובשער הגלגולים כתבי האר"י הקדמה ל"ו

גם א"ל מורי ז"ל כי שלשה היו שטעו בענין הקץ, הא' יעקב אבינו ע"ה, כשקרא לבניו ואמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באתרית הימים ונעלם ממנו הקץ. הב' הוא שמואל הנביא ע"ה, שטעה בענין אליאב, ואמר אך נגד ה' משיחו, כי חשב שממנו יצא המשיח. הג' ר' עקיבא, שטעה וחשב כי בן כוזיבא היה משיח ה'. ולכן אותיות יעקב הם עקיבא, לרמוז כי טעותם שוה, ולכן שלשתם נתגלגלו כדי לתקן טעות זה:

ע"פ זה אפשר לקשור לכאן את נבואה שמואל הקטן על עשרה הרוגי מלכות המתקנים את חטא מכירת

עם החמה שנאמר שמש ומגן ה', ולכן עושין שמחות ורוקדין בקידוש החדש דוגמת שמחת נישואין" (רמ"א תכ"ו ב').

(ע"ע בראשית חכמה שער ענווה)

ובמדרש רבה רבי לוי בשם רבי יוסי בר אלעאי אמר, דרך ארץ הוא שיהא הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן, עשו מונה לחמה שהיא גדולה, ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה... מה הלבנה הזאת שולטת בלילה וביום, כך יעקב יש לו חלק בעולם הזה בעולם הבא. רב נחמן אמר כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם... כל זמן שאורו של עשו קיים אין אורו של יעקב מתפרסם, שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב. (שם שם ד וה).

וַיֵּצֵא יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵה מְשֻׁמֵּי הָאָרֶץ יֵהִי מוֹשְׁבֵךָ וּמִטְל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: (פרק כ"ז פסוק לט)

משמני הארץ וגו' זו איטליאה של יון: (רש"י)

בגמרא מגילה דף ו ע"ב איתא אמר עולא איטאליא של יון זה כרך גדול של רומי והויא תלת מאה פרסי וכו' וזרש"י ד"ה איטליא של יון. כרך גדול שגדל בשביל עון מנשה שצטעה שהכניס כלם צהיכל ירד גבריאל ונעץ

נגדי כירח יכון עולם. : (רש"י מחבר כאן שני פסוקים וראה במלבי"ם שם) וזה עוד בחינה שקוראים לצדיקים בשם הלבנה.

ועוד איתא במדרש "רבי לוי בשם רבי יוסי בר' אלעאי אמר דרך ארץ הוא שיהא הגדול מונה לגדול, והקטן מונה לקטן, עשו מונה לחמה שהיא גדולה ויעקב מונה ללבנה שהיא קטנה, א"ר נחמן והוא סימן טב, עשו מונה לחמה שהיא גדולה, מה החמה הזאת שולטת ביום ואינה שולטת בלילה, כך עשו יש לו חלק בעולם הזה ואין לו חלק בעולם הבא, יעקב מונה ללבנה שהיא קטנה מה הלבנה הזאת שולטת בלילה וביום, כך יעקב יש לו חלק בעולם הזה ובעולם הבא, רב נחמן אמר כל זמן שאורו של גדול קיים אין אורו של קטן מתפרסם שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן, כך כל זמן שאורו של עשו קיים אין אורו של יעקב מתפרסם, שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב, הה"ד (ישעיה מ') קומי אורי כי בא אורד, כי הנה החושך יכסה ארץ וכו'" (שמו"ר פרשה ו' אות ג').

ובשולחן ערוך אוה"ח סימן תכ"ו "ונוהגין לומר דוד מלך ישראל חי וקיים, שמלכותו נמשלה ללבנה ועתיד להתחדש כמותה, וכנסת ישראל תחזור להדבק בבעלה שהוא הקב"ה דוגמת הלבנה המתחדשת

איטליאה. קס העיר והיא ממדינת יון
וכשנטלה רומי מלכות יוונים לכדוהו
ונהפך להם:

הנה לנו שרש"י עצמו מציין למסכת
מגילה וא"כ בוודאי שאיטליא של
מגילה ואיטליא של שבת מקום אחד
הם.

וליישב הדברים נקדים עם הפעם
הראשונה שרש"י מביא את איטליא
של יון בפירושו עה"פ וַיֵּצֵא יִצְחָק
אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲיֵנָה מְשָׁמֵי הָאָרֶץ
יְהִיָּה מוֹשְׁבֶֽךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם
מַעַל (בראשית פרק כ"ז פסוק ל"ט)
מפרש שרש"י משמני הארץ וגו' זו
איטליאה של יון: ועמדו על כך
מפרשי שרש"י מדוע נזקק למדרש זה
בכדי לפרש את משמני הארץ,
ומתרגמים שמאחר ויצחק אבינו ע"ה
בירך גם את יעקב ב"משמני הארץ"
וכי איך יכול להיות שנותן לשניהם
את המובחר שבארץ אלא מאחר
ודבר זה איטליא של יון עדיין לא
היתה והיא נוצרה בגלל חטא של בני
יעקב ע"כ יכל לברכו בכך וזה גם
חלק מענין והיה כאשר תריד
וכו', (וכן אפשר למצוא קשר בין
מאמר זה של הגמרא המופיע מיד
לאחר מאמרים בענין רשע שהשעה
משחקת לו, וזה גם כדברי שרש"י
בתחילת הפרשה ולאם מלאם יאמץ.
לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל,
וכן הוא אומר אמלאה החרבה
(יחזקאל כו, ב.), לא נתמלאה צור

קנה בים וגדל עליו חלקה גדולה ונבנה
לָסָם איטליא קל יון מאיי חלישה
(יחזקאל כז) מתרגמינן מנגוות איטליא:

רש"י מסביר באיזה זמן נוצר
איטליא של יון בשעת החטא של
מנשה שהכניס צלם בהיכל,
ולכאורה דבר זה תמוה מאוד
שרש"י ציין זמן זה והלה גמרא
ערוכה לנו במסכת שבת דף נ"ו ע"ב
בגמ' אמר רב יהודה אמר שמואל
בשעה שנשא שלמה את בת פרעה
הכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו
כך עושין לעבודה זרה פלונית וכך
עושים לע"ז פלונית ולא מיחה בה
אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה
שנשא שלמה את בת פרעה ירד
גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו
שירטון ועליו נבנה כרך גדול [של
רומי] במתנייתא תנא אותו היום
שהכניס ירבעם שני עגלי זהב אחד
בבית אל ואחד בדרן נבנה צריף אחד
וזהו איטליאה של יון.

וברש"י ד"ה נעץ קנה. ושרטון מדבק צו
עד שנוסף והולך וגדל שרטון חול ורפף
וטיט שהים גורף: כרך גדול קל רומי.
שהוא מיצר לישראל והוא (איטליא) קל
יון במסכת מגילה (דף ו:): ביום שהעמיד
ירבעם את העגלים נבנה צריף אחד.
באותו שרטון שגדל קס בימי שלמה צריף
כוך קטן מליידין שעושין מן קנים ומן
ערבה ומאז נתוספו בתים על בתים:

שהוזכר בדף ו ע"א שהיה מצוי בחלקו של זבולון בארץ ישראל (משמני הארץ..)

לדף היומי מסכת נידה

דף ל"ג ע"ב

לפום חורפא שבשתא וכן איתא בבא מציעא צ"ו ע"ב בשני מקומות אלו רבא אומר את זה כלפי חבירו רמי בר חמא, שניהם תלמידי רב חסדא שידוע המעשה שרב חסדא שאל את ביתו הקטנה עם איזה מהם היא רוצה להתחתן וענתה עם שניהם, לימים נישא לרמי בר חמא ואחותה נישאה לאחיו מר עוקבא, ולאחר פטירתו של רמי בר חמא, היא נישא לרבא.

וכאן אנו רואים שוב את הקפדתו של רש"י לא לפרש ביטויים של שיחה בין תנאים ואמוראים, לעומת זאת את ביטוי זה עצמו שנאמר כלפי רמי בר חמא במסכת עירובין דף צ"א ע"א ורמי בר חמא אגב חורפיה לא עיין בה, מפרש רש"י וז"ל ורמי בר חמא אגב חורפיה כו'. התלמוד קאמר ורמי בר חמא נמי ודאי לא איבעי ליה למיבעי הכי אלא אגב חורפיה מיהר בשאילתו ולא עיין בה יפה:

אלא שרש"י מקדים "התלמוד קאמר" ולא שזה ביטוי שאמר אמורא אחד על השני הנצרכם

אלא מחרבנה של ירושלים) ומכאן רש"י בונה יסוד ע"פ דברי הגמרא שבת שהגורמים לענין זה של איטליא של יון הם דווקא מלכים ובשני סוגי חטאים המערבבים בין יהודי לגוי שעיקרם חטא עבודה זרה כי האיסור לא תתחתן במ הוא גם משום החשש שע"י כך יעבדו ע"ז וע"כ בשעה ששלמה המלך נשא בת פרעה וכמו דאיתא בגמרא - ואמרה לו כך עושין לעבודה זרה פלונית וכו', ובעקבות זאת נוצר כרך גדול של רומי ולאחר כמה שנים מועטות ירבעם בן נבט (היה מלך ישראל הראשון וחי בזמן שלמה המלך) הכניס שני עגלי זהב אז ע"פ דברי הגמרא וכפי שרש"י מסביר שבאותו כרך של רומי נוצר צריף קטן והוא איטליא של יון, אלא שבגמרא במגילה אנו רואים שאותה איטליא של יון הופכת ברבות הימים להיות כרך גדול של רומי ומקום שווקים גדול מאוד, ולכך רש"י מצא חטא עבודה זרה נוסף שנעשה על ידי מלך בשנים מאוחרות יותר וזהו חטאו של מנשה בן חזקיהו שהעמיד צלם בהיכל ורש"י אף מביא סימוכין לדבריו מדברי יחזקאל הנביא שנאמרו בשנים הסמוכין למנשה והוא שיביאו תכלת מאיי אלישא ותרגומו איטליא ומכאן אנחנו רואים שעיר זו הפכה למרכז גדול שסיפק תכלת ועוד לכל העולם. (עוד יתכן שרמז בדבר זה לענין התכלת

יצחק כי הוה פתח ריש לקיש בסוטה וכו', וברש"י כי פתח. כשהיה בא לדרוש בפרשת סוטה: ועוד, ולפיכך רש"י פירש כי פשיט – כי דריש, והיא גם הדרישה והעיון בפסוקים והדרישה והלימוד מהפסוקים לדינא.

לעומתו רבי אלעזר (בן פדת) חברו של רב אסי ומתלמידיו של רב יוחנן, ואמרו עליו שכל מה שאמר הוא משמו של רב יוחנן, כדאיתא (ירושלמי שקלים ב' ה') נכנס לפניו רבי יעקב בר אידי אמר ליה כתיב (יהושוע יא) כאשר צוה א' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וגו' וכי כל דיבור ודיבור שהיה יהושע יושב ודורש היה אומר כך אמר משה אלא יהושע יושב ודורש ויודעין הכל שהתורה של משה היא אף אתה אליעזר (אלעזר) יושב ודורש והכל יודעין שהתורה שלך היא אמר להן מפני מה אין אתן יודעין לרצות כבן אידי חבירינו וכו', ע"כ רש"י פירש "כשהיה שונה" כי הרי היה שונה וחוזר מה שלמד מרבותיו, וראה זה פלא שנאמר בגמרא באותה מסכתא - מסכת מנחות (דף צ"ג ע"ב) מנא הני מילי אמר ריש לקיש דאמר קרא {ויקרא טז-כא} וסמך אהרן את שתי ידיו כתיב ידו וכתוב שתי ידיו בנה אב כל מקום שנאמר ידו הרי כאן שנים עד שיפרט לך הכתוב אחת אזל רבי אלעזר אמר להא שמעתא בבי מדרשא ולא אמרה משמיה

זהירות גדולה להבין שיחם ושיגם, אלא שכאן שהתלמוד אומר זאת מפני שהבין שלא יתכן שרמי בר חמא ישאל כזו שאילה כמו שרש"י ממשיך ומסביר – ודאי לא איבעי ליה למיבעי הכי וכו' אלא שאגב חריפותו לא עיין בה יפה.

דף ל"ד ע"ב

רש"י ד"ה כי פשיט. כי דריש: רש"י מפרש זאת על הנאמר בגמרא אמר רב יוסף כי פשיט רבי שמעון בן לקיש בזב בעי הכי ראייה וכו'.

והנה במסכת מנחות (דף כ"ו:) איתא אמר רב אסי כי פשיט רבי אלעזר במנחות בעי הכי (בעי ר' אלעזר) קומץ שסידרו וסידר עליו את המערכה מהו דרך הקטרה בכך או אין דרך הקטרה בכך תיקו: , וברש"י פירש כי פשיט. כשהיה שונה:

ריש לקיש היה דורש והיה אומר דברי תורה מעצמו אף ללא שקיבל זאת מקודמיו, וכן מצאנו כמה פעמים שהיה פתח בדרשות על פסוקים, (במסכת מגילה י"א) ריש לקיש פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא וכו' (במסכת מכות דף י) ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא וכו' וברש"י פתח ליה פיתחא. כשהיה רוצה לדרוש בפרשת רוצחים היה מתחיל כן: (סוטה דף ב ע"א) א"ר שמואל בר רב

דריש לקיש שמע ר"ל ואיקפד וכו' וברש"י אקפד. על שלא אמרה משמו וכו'. ואגב הוא אומר (במגילה ט"ו ע"א) ואמר ר'בי אלעזר אמר רבי חנינא כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

עוד איתא במסכת יבמות (ע"ב ע"ב) א"ל רבי יוחנן לר"ל ראיתי לבן פדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה א"ל ר"ל דידיה היא? מתניתא היא, הרי לנו שרש"י מדייק לומר שהוא "שונה" ואינו "דורש" וראה שם ברש"י שר"י שבחו שלשוננו לשון מתניתין ראיתי לבן פדת. ראיתי את בן פדת שיושב ודורש את מקראות הללו כמשה מפי הגבורה בלשון תנאים רבי אלעזר בן פדת לאו תנא היה ואמורא היה תלמידו של רבי יוחנן והוא רבי אלעזר סתם דמיירי בכל הש"ס בגמ'. ועל פי זה הלשון "שונה" מלשון משנה, עוד מצאנו על דרך לימודו של רבי אלעזר בן פדת (בפעם הראשנה שמוזכר בש"ס בשמו המלא עירובין נ"ד ע"ב) א"ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב {משלי ה-יט} אילת אהבים ויעלת חן וגו' למה נמשלו דברי תורה לאילת לומר לך מה אילה רחמה צר וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה ויעלת חן שמעלת חן על לומדיה דדיה ירווך בכל עת למה נמשלו דברי

תורה כדד מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם באהבתה תשגה תמיד כגון רבי אלעזר בן פדת אמרו עליו על רבי אלעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי, וכך למרות שהיה שונה ושונה הייתה חביבה עליו, (באותו עמוד בהמשכו נאמר בלשון זה - ת"ר כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן משה פירקו וכו'.

על לימודו של ריש לקיש נאמר בגמרא (סנהדרין כ"ב ע"א) והאמר עולא הרואה את ריש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה, וברש"י שם מטיח ומקיש זה בזה אלמא חריפא טובא הוה וכו'.

גם שני המימרות הראשונות בש"ס בשמו של רבי שמעון בן לקיש (ברכות ה ע"א) א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' {תהילים ד-ה} רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה

הוה מקשי לי עשרין וארבע
קושייתא ומפריקנא ליה עשרין
וארבעה פרוקי וממילא רווחא
שמעתא ואת אמרת תניא דמסייע
לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא
הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי
ואמר היכא את בר לקישא. לסיכום
הדברים רק בשני אלו מצאנו את
הלשון "כי פשיט" וזה ללמדנו
שלמרות השוני בדרכי הלימוד של
ריש לקיש – כי דריש, המפלפל
ודורש – עוקר הרים וטוחן זה בזה,
[וסימנך **דריש** לקיש] לרבי אלעזר –
כשהיה שונה, המשנן דברי קודמיו
וכמשה מפי הגבורה – סיני, שניהם
נקראים בגמרא באותו לשון "כי
פשיט" (לשון פשיטא) והכל "אמת".
[ולפרפרת בדרך רמז - אמת
בגימטריא = זה כי פשיט]

הערות והארות ודיוקים בלשון
רש"י:

aharonteomim@gmail.com

שנאמר ודומו סלה. וא"ר לוי בר
חמא אמר ר' שמעון בן לקיש מאי
דכתיב {שמות כד-יב} ואתנה לך
את לוחות האבן והתורה והמצוה
אשר כתבתי להורותם לוחות אלו
עשרת הדברות תורה זה מקרא
והמצוה זו משנה אשר כתבתי אלו
נביאים וכתובים להורותם זה גמרא
מלמד שכולם נתנו למשה מסיני:
וברש"י **זה מקרא**. חומש שמצוה
לקרות בתורה: **זו משנה**. שיתעסקו
במשנה: **זה גמרא**. סברת טעמי
המשניות שממנו יוצאה הוראה.
אבל המורים הוראה מן המשנה
נקראו מבלי העולם במס' סוטה (דף
כב.), תוספת ההסבר ברש"י אבל
המורים הוראה וכו' שאינה צריכה
לגוף ההסבר של רש"י על המילים
"זה גמרא", באה לכאורה לבטא את
יסוד דרך לימודו של ריש לקיש לא
להורות מן המשנה, וכפי שריש
לקיש התבטא כלפי ר"א דידיה היא
מתניתא היא.

ועוד מצאנו על הבדל בין ר"א לר"ל
כפי שמתבטא רב יוחנן במסכת סבא
מציעא (פ"ד ע"א) נח נפשיה דר'
שמעון בן לקיש והוה קא מצטער ר'
יוחנן בתריה טובא אמרו רבנן מאן
ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל רבי
אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתתיה
אזל יתיב קמיה כל מילתא דהוה
אמר רבי יוחנן אמר ליה תניא
דמסייעא לך אמר את כבר לקישא
בר לקישא כי הוה אמינא מילתא